

DOI: 10.7251/GFP16235Z

UDC: 323.285:343.341-055.2

Pregledni naučni rad

Datum prijema rada:
27. maj 2016.

Datum prihvatanja rada:
9. jun 2016.

Dr

Mina Zirojević

*Naučni saradnik, Institut za
uporedno pravo, Beograd
mina.zirojevic@gmail.com*

Učešće žena u aktima političkog nasilja¹

Rezime: Uloga religije u istoriji čovečanstva je kontraverzna. Religija propoveda mir i blagostanje, pridržavanje normi koje kod čoveka ističu pozitivne karakteristike. Na žalost, svedoci smo zloupotreba religije kako bi se opravdalo nasilje, rat i represija. Najveći pritisak oseća se u gradovima, kako zbog broja stanovnika, projektovanih meta, ali i zbog osećanja samoće koje se po pravilu više javlja što je urbanizacija veća.

Tokom poslednje decenije XX veka začete su dubinske promene koje već sad presudno određuju ekonomsku, socijalnu, političku i bezbednosnu konfiguraciju svetske zajednice. Uveliko su počele da pristižu i prve posledice ovih promena. Uz ostalo, izmenjena je i proširena lista bezbednosnih izazova, rizika i pretnji. Uporedo se menjaju njihova priroda, sadržaj, pojavnici oblici i dometi. Na scenu su stupili i novi nosioci ugrožavanja pojedinačne, regionalne i globalne bezbednosti.

U svetlu svega ovoga, autorka je pokušala da objasni jedan aspekt novih pretnji koji je sve učestaliji i kompleksniji i da da predlog odrsivog rešenja.

Ključne riječi: terorizam, religija, Islam, Hrišćanstvo, ideologija, fundamentalizam.

UVODNA RAZMATRANJA

Poslednju deceniju 20. veka obeležile su radikalne i raznovrsne promene globalnog bezbednosnog ambijenta. Tokom ove decenije začete su dubinske promene koje već sad presudno određuju ekonomsku, socijalnu, političku i bezbednosnu konfiguraciju svetske zajednice. Uveliko su počele da pristižu i prve posledice ovih promena. Uz ostalo, izmenjena je i proširena lista bezbednosnih izazova, rizika i pretnji. Uporedo se menjaju njihova priroda, sadržaj, pojavnici oblici i dometi. Na scenu su stupili i novi nosioci ugrožavanja pojedinačne, regionalne i globalne bezbednosti. Izrastaju, isto tako, i novi – pojedinačni, zajednički i/ili kolektivni – akteri dostizanja i očuvanja bezbednosti.²

¹ Članak predstavlja deo naučnog i istraživačkog angažovanja istraživača na projektu „Srpsko i evropsko pravo – upoređivanje i usaglašavanje”. Projekat broj 179033 koji finansira Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj RS, a realizuje se u Institutu za uporedno pravo u periodu od 2011-2014.

² Zirojević Fatić M. (2014), Terorizam, Institut za međunarodnu po-

Prema listama prioriteta koje periodično formulišu velike međunarodne organizacije, pre svega UN i EU, može se videti da su danas sukobi u kojima bar jedna strana nije država, već neka organizovana grupa unutar suvereno ustanovljenih i priznatih granica, dominantne pretnje bezbednosti. Drugim rečima, sa rastućom međunarodnom integracijom kroz porast multilateralizma u rešavanju međunarodnih pitanja (i, samim tim, kroz smanjivanje verovatnoće izbijanja tradicionalnih ratova jedne suverene države protiv druge), porasla je proporcionalna verovatnoća da će upravo alternativni sukobi u odnosu na tradicionalno ratovanje suverenih država biti najčešća pretnja bezbednosti. Takvih etničkih sukoba, unutrašnjih nemira, terorističkih pokreta i sličnih pretnji bezbednosti bilo je i u vreme hladnog rata, ali su oni bili u senci pretnje od globalne, a ipak odlučujuće bilateralne, sveuništavajuće konfrontacije supersila. Odlaskom te pretnje, pažnja teoretičara, ali i praktičara bezbednosti se usmerila na ostale sukobe, a istovremeno je porastao i volumen tih alternativnih sukoba, jer je jedan njihov deo bio pod kontrolom upravo zahvaljujući ravnoteži globalnih interesa supersila.

Terorizam predstavlja složen oblik, niz povezanih akcija koje podrazumevaju postojanje određene strategije zarad ostvarivanja određenih ciljeva. To nije akcija koja se ad hoc dešava, već se mesecima, pa čak i godinama planira, čekajući pravo vreme i pravu priliku za akciju. Svaki detalj, od vrste oružja, vremena i mesta napada, preko aktera se pažljivo bira i na osnovu toga možemo uspostaviti neke osnovne pojavne oblike ovog fenomena. Tako bismo mogli odmah terorizam podeliti na unutrašnji ili spoljašnji, u zavisnosti da li se ostvaruje na teritoriji sopstvene države; ili na urbani i ruralni, u zavisnosti prema tipu mesta svog prostiranja. Prema Draganu Simeunoviću³ razlikujemo sledeće vrste terorizma: u zavisnosti od oružja, tj. u odnosu na sredstva koja se koriste razlikujemo klasični (konvencionalni); biohemijski i nuklearni terorizam. Osim ukoliko cilj koji su sebi nametnuli ne zahteva određena sredstva, članovi terorističke organizacije najčešće posežu za oružjem koje im je lako dostupno, koje može najviše da zastraši i koje znaju da upotrebe. Usko u vezi sa sredstvima su i metode borbe, pa tako razlikujemo klasični (konvencionalni), samoubilački, sajber i narko terorizam. Iako kada je reč o npr. samoubilačkom terorizmu je jasno na osnovu samog imena kakve su metode borbe, kada je reč o ostalima prvenstveno se misli i na neke sporedne, a opet veoma bitne stvari bez kojih jedna teroristička organizacija ne bi mogla da opstane. Tako se određene terorističke organizacije finansiraju novcem zarađenim trgovinom narkotika ili vrše propagandu i mobilizaciju simpatizera upotrebom Interneta. Kako su međutim sve ove funkcije često isprepletane teško je napraviti tačnu liniju razgraničenja. Osim klasifikacije na osnovu sredstava, metoda i teritorije na kom je terorizam rasprostranjen, razlikujemo i podelu na osnovu aktera, odnosno subjekta terorizma. Ovde je odmah bitno razgraničiti da je moguće da postoji i institucionalni terorizam (državni i sl.), iako se neretko radi o organizovanom delovanju pojedinca ili grupe. Tako razlikujemo još individualni terorizam i terorizam ilegalnih grupa i organizacija. U okviru ove klasifikacije možemo napraviti i podgrupu, a to je kada govorimo o ulozu aktera u terorizmu, te tad razlikujemo aktere - izvršioce koji sprovode terorizam; nevoljne aktere, odnosno žrtve; i treću grupu subjekata, a to su svi oni kojima je upućena poruka samim terorističkim aktom. Međutim, iako su ove podele važne i mogu doprineti boljem razu-

litiku i privredu, Beograd, str. 33

³ Vidi Simeunović D. (2009), Terorizam, Beograd, str. 82-85.

mevanju funkcionisanja jedne ovakve organizacije, kao najznačajnija klasifikacija izdvaja se klasifikacija na osnovu programasko-ciljne orijentacije, odnosno na osnovu ciljeva koje žele da postignu ove organizacije svojim delovanjem. Iako i u ovoj klasifikaciji može doći do preplitanja, uvek jedan motiv prevladava nad ostalima. Prema glavnim ciljevima terorizam delimo na⁴: Ideološki motivisan terorizam (levičarski i desničarski); Etnoseparatistički terorizam; Verski fundiran terorizam (terorizam sekti, terorizam zasnovan na osnovu interpretacija velikih religija).

ISTORIJSKI ASPEKT

Ukoliko bismo pošli tragom žena koje su učestvovala u borbama, ratovima ili aktima nasilja, možemo otići do antičke Grčke i Amazonki. Ratnice Amazona ušle su u svetsku istoriju kao neustrašive, a veruje se da su upravo one bile prve zagovornice ekstremnog feminizma. Herodot ih je zvao *Androktones* što znači *ubice muškaraca*, a Homer ih je opisivao kao žene koje idu u rat kao muškarci. Često se prepričava govor jedne od najpoznatijih Amazonki, kraljice Pentesileje⁵ kojim se obratila svojim ratnicama kada su priskočile u pomoć Trojancima: „Nismo u snazi slabije od muškaraca: iste su nam oči, isti udovi; vidimo isto svetlo, dišemo isti vazduh, hrana nam je ista. Što je onda nama uskraćeno, ono što je muškarcima poklonjeno?“^{6 7}

Zlatno razdoblje Engleske tokom kog je ova ostrvska država razvijala svoju ekonomsku moć, kada su se razvijale nauka i umetnost i kada je započeta kolonizacija Severne

⁴ Ibid.

⁵ Kraljica Pentesilea je jedna od najpoznatijih amazonskih ratnica, a prema predanjima poginula je u dvoboju sa čuvenim Ahilom, za vreme Trojanskog rata. Uprkos svojoj veštini i dugotrajnoj borbi nije uspjela da pobedi, a tek kada je skinuo šlem Ahil je video da se borio sa ženom. Treba se podsetiti i slavni Amazonki, kao i egipatske kraljice Kleopatre, kraljice svih kraljeva. Poznata je i kraljica Icena, Budika koja je povela pobunu protiv Rimske imperije za vreme vladavine cara Nerona. Kasnije je i kraljica Viktorija izdvajala upravo Budiku kao uzor snage i simbol otpora.

⁶ Vidi Rhine Davina, *The Chronicles of the Pharaoh's Daughter: Poems of Love, Loss and Rebirth, iUniverse*.

⁷ Bilo bi nepošteno da ne spomenemo i heroine Vijetnama i simbol nezavisnosti ove azijske države, sestre Trung, koje su tri godine uspešno pružale otpor represiji Kine, zatim kćerku francuskog kralja Filipa IV i supruga kralja Engleske Edvarda II, Izabelu Francuska.

Svakako ime koje je obeležilo ne samo evropsku, već i „žensku“ istoriju, jeste ime Jovanke Orleanke, poznate Francuskinje koja je za samo devetnaest godina svog života uspjela da postane simbol francuskog ustanka, odnosno oličenje otpora protiv Engleza u Stogodišnjem ratu koji je vođen oko nasleđa francuske kruna.

Žena bez koje ne bismo znali za američki kontinent, svakako zaslužuje počasno mesto u svetskoj istoriji, i to ne samo na osnovu svog interesovanja za nauku i podržavanje brojnih ekspedicija, Izabela od Španije.

Stogodišnji rat je vođen između Engleske i Francuske u periodu od 1337. do 1453. godine. Uglavnom se vodio na teritoriji Francuske, a pokrenuo ga je engleski kralj Edvard III, koji je smatrao da ima pravo na francusku krunu s obzirom da je on bio sin Izabele od Francuske, odnosno unuk poslednjeg francuskog kralja Filipa IV. U kratkom vremenskom razmaku od kada je Edvard III postao kralj Engleske, u Francuskoj umire poslednji kralj Karlo IV Lepi, koji je bio direktni potomak, i tako dinastija ostaje bez muških naslednika.

Amerike, obeležila je vladavina Elizabete I (1558-1603). Veoma često se spominje njen govor kojim se obratila vojnicima pred bitku sa španskom mornaricom, u kojoj su Englezi pobedili i to sledećim rečima: „Znam da imam telo slabe i plašljive žene, ali imam srce i snagu kralja, i to kralja Engleske... Spremna sam da živim i umrem među vama, da položim svoj život za mog Boga, moju čast i moju krv za moje kraljevstvo i za moj narod“.⁸

Kada je reč o Rusiji, svakako osoba koja je preporodila Rusiju i uspela da je ekonomski i politički osnaži jeste bila Katarina II Velika, koja je vladala 34. godine.

Američki kontinent takođe je iznedrio izvanredne žene koje zavređuju našu pažnju zbog pokazane odvažnosti, hrabrosti i srčanosti. Iako ih svakako ima više, mi ćemo u ovom radu spomenuti Deboru Sampson. Naime, ova Amerikanka, borila se rame uz rame sa muškim saborcima za nezavisnost Sjedinjenih Američkih Država i to nakon što se prurušila u muškarca.

Možda je posebno zanimljivo omenuti aktivistkinje iz Velike Britanije, iz 19. veka, koje zovu *sufražetkinje* ili *sifražetkinje*. Koren reč za ove aktivistkinje potiče od engleske reči *suffrage* što znači „pravo glasa“, a to je upravo za šta su se ove aktivistkinje borile.⁹

Već smo spomenuli da je terorizam kakav danas poznajemo fenomen koji se relativno skoro pojavio, nakon Francuske revolucije, a i sam termin terorizam je ušao u masovniju upotrebu u 19. veku. Prvi put reč terorizam zabeležena je od strane Graha Babefa i to 1794. godine u njegovom listu *La Tribune du peuple*, mada se za ovu reč koja je skovana tokom jedne od najvećih revolucija svih vremena, ne zna tačno kome pripada autorstvo.¹⁰ Pre Babefovog zapisa,

⁸ Britannia, Elizabeth I, <http://www.britannia.com/history/monarchs/mon45.html>, 25. februar 2013.

⁹ Sifražetkinje su pobornice ženskog pokreta i prava glasa za žene širom sveta, a delovale su i na teritoriji SAD-a, mada mnogo burnije na području Velike Britanije. Njihov glavni cilj bio je jednako pravo glasa za sve muškarce i žene, a da bi do toga došle morale su da sačekaju skoro ceo vek. Osim za pravo glasa, one su se zalagale za pravo na visokoškolsko obrazovanje, kao i na pravo da same rapolažu sopstvenom imovinom i zaradom. Kada su ustanovile da ovakvo delovanje je naišlo na ćorsokak, došlo je do podele u ovom feminističkom pokretu i 1903. godine Emelin Penkrust zajedno sa kćerkama Kristabel i Silvijom osniva Žensku socijalnu i političku uniju. Dok se Milisent Foset zalagala za to da žene dokažu da zaslužuju i imaju pravo na jednako prava kao muškarci, bez obzira da li će im biti priznata ili ne, frakcija okupljena oko Emelin Penkrust nije bila spremna da čeka. Iako nisu imale za cilj da fizički povrede ljude, koristile su metode direktne akcije da bi skrenule pažnju na sebe i svoje ciljeve. Podmetale su požare u javnim zgradama, razbijale izloge, uništavale vredne predmete u muzejima, ispisivale grafite zahtevajući svoja prava, palile su crkve, jer Crkva nije podržavala njihove zahteve. Sekle su telefonske žice, podmetale bombe ispred kuća članova Parlamenta, vezivale se lancima ispred Bakingemske palate, na čamcima plovile Temzom i zahtevale svoja prava. Ovakvo ponašanje izazvalo je nezadovoljstvo vlasti pa su veoma često i hapšene, gde su i fizički kažnjavane. To je izazvalo još veće nezadovoljstvo među aktivistkinjama koje su reagovalе još gnevnijim i agresivnijim mitinzima, pa je u Londonu oko pet stotina hiljada žena marširalo ulicama zahtevajući pravo glasa. Žikić Aleksandra, Sifražetkinje, <http://www.centarzadevojke.org/index.php/tekstovi/sifrazetkinje.html>, 04. mart 2013.

¹⁰ Vidi Simeunović D., op.cit., str. 91.

kao prva važila je upotreba reči terorizam u „Istoriji terorizma“, autora Voltera Lakera u okviru dodatka rečnika „Francuske akademije“.¹¹ Ipak, o terorizmu se govorilo i pre ovih zapisa, a najviše se sam fenomen, kao i termin dovodio u vezu sa terorom. Termin terorizam korene vuče od latinske reči teror¹² koja označava veliki strah, užas. Reč teror je iz latinskog prešla u francuski jezik u 14. veku, a 1528. godine je zabeležena i prva upotreba ove reči u engleskom jeziku.¹³ Teror je u doba Francuske revolucije podrazumevao strahovladu, sprovođenje političkog i svakog drugog nasilja nad *izdajnicima*, *neistomišljenicima*, koji su čak bili iz istih redova. Može se reći da su oni tada već bili na vlasti. Kada je reč o izrazu teroristi „tom rečju su sebe prvo kolokvijalno označavali zastupnici koncepta terora kao sistema nužnih mera zarad spasa revolucije, a potom su posle njihovog političkog pada tu reč koristili njihovi protivnici da ih obeleže, ali pre svega oni koji su i sami bili revolucionari koji se nisu slagali sa takvim metodama, a tek potom su tu reč masovnije počeli da koriste i neprijatelji revolucije uopšte.“¹⁴ I dok je po shvatanju vođa Francuske revolucije teror označavao ostvarivanje pravde i sistem nužnih mera da bi se zacrtani ciljevi ostvarili, terorizam je svoje značenje menjao, dok nije postao sebi svrsishodan, tj. „dok nije postao sve više nešto što nije ciljna delatnost kao teror, već nešto što je preterano, ako je izvedeno iz njega ili se vrši s pozivom na njega, nešto što postoji zapravo radi samog sebe.“¹⁵ Dakle, dok je teror svoje opravdanje nalazio u borbi za pravdu i ostvarivanja jednakosti i ostalih ciljeva revolucije, terorizam nije imao nikakvo opravdanje. On je bio i ostao imitacija terora, a kao takav bio je drastičniji, okrutniji, intenzivniji, i to iz najmanje dva razloga. Prvi, jer i sam režim kome terorizam treba da parira je bio prepun nasilja, a drugi jer legalnim sredstvima se ne bi mnogo moglo učiniti.

Iako smo već napomenuli da je terorizam kao fenomen koji mi poznajemo u današnjem obliku savremen pojam, koji je nastao pre samo dva veka, to ipak nije sprečilo neke naučnike da korene i prve oblike terorističkog ponašanja traže i nekoliko vekova unazad. Ipak, terorizam je rođen kao dete ekstremne levice.¹⁶

SAVREMENI ASPEKT

Dosadašnje iskustvo kada je reč o „ženskom terorizmu“ pokazuje da su sekularne organizacije, tj. terorističke organizacije u kojima versko opredeljenje ne igra presudnu ulogu znatno lakše i češće prihvatale nove subjekte. Međutim, kako su se žene pokazale kao ubojito oružje i verske terorističke organizacije su se okretale ovom novom načinu borbe. Kao opravdanje i jedne i druge organizacije su navodile strateške razloge, mada su se trudile i da učešće žena opravdaju i njihovom potrebom da budu prihvaćene u društvu ili da osвете porodicu ili povrate poštovanje. Situacija je svakako lakša kada je reč o sekularnim organizacijama, zato što one na prvo mesto stavljaju izvršavanje zadatka i misije, pa tek onda tradicionalne podele uloga i stereotipe koji vladaju.

Verske terorističke organizacije kao razloge zbog kojih treba izbegavati žene kao aktere navode njihovo slabije psihičko i fizičko stanje, pod izgovorima da žene ne mogu da

¹¹ Ibid.

¹² Simeunović D., op.cit., str. 86.

¹³ Ibid.

¹⁴ Simeunović D., op.cit., str. 90.

¹⁵ Ibid., str. 91-92.

¹⁶ Ibid., str. 109.

podnesu pritisak kao muškarci ili *je malo verovatno da će one moći da sede same i skrivene u mraku, u skrovištu ili kontejneru čekajući na pravi momenat za napad*, kako je rekao vođa Hamasa, Ahmed Jasin. Pored ovih navode se i razlozi da se uzimanjem žene krše muslimanski običaji, ali ima i stavova da nema potrebe za novim akterima terorističkih napada dokle god ima dovoljno muškaraca koji bi mogli da ih izvrše. Svakako su na to uticale i prednosti žena kao samoubica i aktera terorističkih napada, koje manje izazivaju sumnju, a u krajevima odakle najveći broj teroristkinja dolazi narodna nošnja im omogućava da neprimećeno prenose oružje i eksploziv. Naime, duge široke haljine idealne su za prikrivanje eksploziva i ne privlače pažnju, a neretko se dešavalo da pripadnice glume trudnoću kako bi olakšale sebi zadatak i poslužile kao *prenosno sredstvo*. Iako se povećava broj verskih organizacija koje su spremne da u svoje delovanje uključe i žene, na to da li će se njihov broj povećati pre svega će uticati sekularne organizacije, koje su do sada bile inovatori. Ukoliko one nastave da u svoje strateške planove i akcije uključuju žene, onda će se i njihovo broj povećavati.

U narednom delu teksta samo ćemo pomenuti sličnosti i razlike koje postoje između terorističkih organizacija u svetu.

„Ženski terorizam“ u Čečeniji – „Crne udovice“

Posle 1997. godine terorističke akcije u Čečeniji postajale su sve okrutnije, a svoje učešće sve više su uzimale i žene. Ipak, ovo ne čudi s obzirom da je zabeleženo u tradiciji Čečena da su se i žene borile uporedo sa muškarcima kada je bilo potrebno, te da im je solidarnost bila na zavidnom nivou. Takođe i ideja o kolektivnom samoubistvu je davno umrežena u čečensku istoriju, kao poseban vid otpora neprijatelju. Kao posebna grupa koja se bori protiv Rusije i za nezavisnost Čečenije jeste i grupa Crnih udovica, koju čine Čečenke.

I njihovo istraživanje pokazalo je da je opravdan naziv koji su ruski i svetski mediji dali grupi ženskih čečenskih terorista. Naime skoro svi koji su učestvovali u napadu na pozorište Dubravka, bilo da su u pitanju muškarci ili žene, pretrpeli su ozbiljne gubitke bliskih članova porodice što je na njih ostavilo određene posledice. Mnogi od njih su čak i lično prisustvovali kada su njihovi voljeni bili ubijeni, mučeni, tučeni ili na bilo koji način maltretirani od strane ruskih vojnika. Nakon tih nemilih događaja kod ovih subjekata javljale su se psihološke krize praćene nerešenim problemima, velikom tugom, besom, depresijom, kao i krivicom što nisu učinili više. Upravo ovi osećaji nagnali su ih da požele osvetu. U tradicionalnom društvu, kao što je slučaj sa Čečenima, osveta zbog gubitka člana porodice je nešto normalno. Naime, oni žive po principima po kojima je osveta dozvoljena i opravdana ukoliko je usmerena prema onome koji je povredio ili ubio nekog nama bliskog. Čak se ovo smatra i nekom obavezom porodice da osveti svoje nastradale, ali i da kazni počinioce na odgovarajući način. Ovde je bitno napomenuti da je ovako tradicionalan način osvete usmeren isključivo prema počinioцу ili njegovoj bliskoj porodici, ali ne prema široj skupini. Međutim, nestabilna vremena, periodi stalne tenzije i nesigurnosti, frustracija i straha doveli su do toga da se želja za osvetom usmerava ne ka određenom pojedincu, već da se generalizuje i usmerava prema svim pripadnicima koji dele iste karakteristike, npr. svi pripadnici ruske vojske ili civili. Ujedno ovi uslovi koji podstiču mržnju i želju za osvetom pružaju i opravdanje za buduće akcije, jer se na njih gleda kao na pravednu odmazdu.

Kada je reč o vrbovanju članova u terorističke organizacije, dosadašnja saznanja pokazuju da se načini pridobijanja muškaraca i žena ne razlikuju umnogome, mada i dalje ostaje u magli kako se žene odlučuju na učešće u samoubilačkom terorizmu. Kao što smo već rekli, Čečeni su poznati po svojoj odanosti porodici i povezanosti, te se neretko dešavalo da su se mnogi ženili upravo Čečenkama znajući da će im njihova rodbina pružiti utočište ukoliko im nekad zatreba. Veliki broj žena preko muževa je prihvatilo njihovu ideologiju. Istraživanje koje su sprovele Spekardova i Ahmedova pokazalo je da su žene samoubice prošle kroz kratku obuku, koja nije trajala duže od dve nedelje.

„Ženski terorizam“ u Šri Lanki

Specifičnost ove u odnosu na druge organizacije, jeste činjenica da su žene od momenta kada su uzele učešće imale ravnopravan položaj sa muškim kolegama. Naime, one su od početka imale iste treninge i od njih su se očekivali isti rezultati. Takođe, u okviru Tamilskih tigrova postoji nekoliko frakcija, kao npr. *Sea Tiger*, i svaka od njih ima svoju mušku i žensku grupaciju. Ženskim grupacijama upravljaju žene, a svi su podređeni vrhovnom vođstvu.

Naime, u skladu sa njihovom tradicijom je veliko požrtvovanje majke prema svojoj muškoj deci. „Samopožrtvovanje žena samoubica samo je produžetak ideje materinstva koji se gaji u tamilskoj kulturi... Tamilske majke odriču se i žrtvuju zbog svojih sinova svakodnevno, pa ih čak i hrane pre sebe ili ženske dece, služe ih itd. Pristajanje da se postane *ljuska bomba* sasvim je opravdano i prihvaćeno u društvu ukoliko devojka nikad neće postati majka.“¹⁷ Međutim, iznenađuje podatak da je veoma retko bombašica bila udata ili majka. Čak se retko spominju i oženjeni muškarci, dok je zabeležen samo jedan slučaj i to 25. aprila 2006. godine kada je napad protiv vojnih snaga Šri Lanke izvela trudna žena.

Ženske članice Tamilskih tigrova čine oko trećinu ukupnog broja, mada vođe ovog pokreta ističu da je čak polovina njihovih članova ženskog pola. U potrazi za razlozima koji su podstakli na učešće u ovim nasilnim akcijama, neretko se govorilo o emancipaciji žena, slobodi i borbi za polnu ravnopravnost. Međutim, ukoliko se uzme u obzir da su od prvog dana učešća imale isti tretman kao i muške kolege ovakvo tumačenje deluje kao malo verovatno. Tamilske *tigrice* takođe su od nekih autora dobile i naziv *Ptice slobode*¹⁸.

„Ženski terorizam“ na Bliskom istoku – Hamas i Hezbolah

Pretpostavka da učešće u terorizmu vodi ka ženskoj emancipaciji i poboljšanju položaja može se smatrati pogrešnom i zbog toga što bez obzira na njihovu pokazanu požrtvovanost, kojoj se najviše dive uglavnom žene, ovakvo delovanje kod muškaraca izaziva nelagodnost, dok javnost osuđuje takvo učešće, jer iako su se pokazale kao *dobre* građanke one su podbacile u obavljanju svoje glavne uloge, u ulozi majke. Bez obzira da li su svojim aktom od svoje dece napravile siročad ili nisu u stanju da postanu majke, smatra se da je njihova primarna uloga upravo u održanju kuće i porodice na okupu, tako da bez obzira na značaj i doprinos koji su ostvarile u njihovoj političkoj borbi, one opet postaju predmet

¹⁷ Mangalika Silva, Co-ordinate, Women for Peace, podvučeno u Cutter Ana, Tamil Tigresses, Hindu Martyrs, Columbia University, Journal of International Affairs, 1998.

¹⁸ Ovaj naziv prvi put se pojavio u jednom tekstu u novinama Suthanthirap Paravaikal, decembra 1984. godine.

osude tog istog društva koje ih je primoralo na takve akte. Kada govorimo o patrijarhalnom, konzervativnom i zatvorenom društvu u kome se jedini način za beg od surove stvarnosti zbog nanete sramote i narušavanja časti porodice vidi u nasilnim aktivnostima, moramo reći da u njemu postoji jedan dominantni način razmišljanja, a to je da je kolektivno dobro uvek ispred individualnog. Naime, ovo je još izraženije kada je reč o ženama koje žive u muslimanskim državama, kojima je dobro porodice, žrtvovanje i slepa pokornost na prvom mestu, gde moraju da budu poslušne u odnosu sa rodbinom, mužem, braćom, pa čak i svojom muškom decom. Kako im je bilo kakav odnos sa muškim osobama koji nisu deo porodice strogo zabranjen i može biti razlog njihovog izopštavanja iz društva, mnoge od njih ostaju bez podrške članova porodice, najpre očeva i braće, ukoliko se priključe terorističkim organizacijama. Da bi pristupile terorističkoj organizaciji, one napuštaju svoje domove i nadzor muških članova porodice, a obuku najčešće sprovode muškarci, a za čast jedne porodice videti devojkicu u pratnji muškarca koji joj nije rod je velika sramota, pa mnoge i ako bi možda želele da odustanu od prvobitnih terorističkih planova, ostaju bez izbora jer nemaju mogućnosti da se vrate kući, a neretko ni činjenica da se žrtvovala za viši cilj nije dovoljno da vrati porodici ugled. Ovo je dodatni razlog zbog čega one postaju laka mesta, jer su veoma osetljive i podložne manipulaciji. Uz to, neretko postaju i žrtve seksualnog nasilja, a kako nemaju kome da se obrate za pomoć, ovi zločini ostaju neprijavljeni. Takođe, govoreći o jednakosti sa muškaracima pred njih se stavlja nerešiv zadatak da „se bore protiv okupacionih snaga, dok se istovremeno traži da prihvate i pokoravaju se patrijarhalnoj sredini“¹⁹. Tako da se sa punim pravom može reći da žene u ovim sredinama trpe dvostruku represiju, političku i polnu, koje pokušavaju da prevaziđu učešćem u terorističkim aktivnostima, što vodi u novi neuspeh jer se uloge dobre žene i teroristkinje ne mogu ostvariti istovremeno.

Prednosti učešća žena u terorističkim akcijama su brojne, od činjenice da im je lakše da sakriju eksploziv, da im je omogućen lakši pristup metama i pojedinim institucijama zbog slabijih mera obezbeđenja, pa sve do veće medijske pažnje koje ovakve akcije dobijaju, ali one nisu bile lako prihvaćene. Naime, prvo su žene samoubice prihvatile sekularne organizacije, a tek onda i religiozne. Kao što smo već spomenuli bivši vođa Hamasa Ahmed Jasin se oštro protivio učešću žena u terorističkim aktivnostima, govoreći kako nema potrebe za aktivizmom žena jer je i previše muškaraca koji su spremni da učestvuju u džihadu, da bi nakon dve godine podržao Reem Riyashi u prvom samoubilačkom napadu izvedenom od strane žene koje je sponzorisao Hamas.

Ono što je specifično kod ženskog samoubilačkog terorizma jeste da je on u najvećem broju slučajeva usmeren protiv pojedinca, odnosno jasno određene mete i da su se u tim napadima žene pokazale kao veoma efikasne. Naime, jedan od pet napada koje su izvele žene samoubice su imale za cilj ubistvo određenog pojedinca, dok je to slučaj sa jednim od 25 napada izvedenih od strane muških samoubica.²⁰ Međutim, pogrešno bi bilo reći da se njihovo učešće svodi samo na učešće u samoubilačkim napadima. Osim uloge samoubica, žene veoma često i služe kao podrška i pomoć muškim saborcima, pa tako sprovode razli-

¹⁹ Rubenberg C. (2001), „Palestinian Women: Patriarchy and the Resistance in the West Bank, Boulder and London, Lynne Rienner Publishers, str 75.

²⁰ O'Rourke Lindsey, Behind the Women, behind the Bomb, The New York Times, http://www.nytimes.com/2008/08/02/opinion/02orourke.html?pagewanted=all&_r=0, 03. mart 2013.

čita istraživanja, posmatranja mete ili mesta gde će se odigrati sledeći napad, jer manje privlače pažnju i ne bude sumnju. Neretko su upravo one te koje prate drugu ženu ili muškarca koji su pošli na svoju samoubilačku misiju, da bi na taj način osigurali da se napad zaista izvede, ali i da se ne bi probudila sumnja kod nekog od sigurnosnih organa. Osim toga, povereno im je da pronađu sklonište za druge žene koje učestvuju u misijama, da švercuju oružje ispod svoje odeće, da pronalaze informacije na Internetu, da idu u pratnji muškaraca u izvidnicu.

ZAKLJUČAK

Često u analizama i medijima dobijamo i suviše pojednostavljeno objašnjenje da je glavni motiv samoubica u terorističkom činu — nagrada statusom rajskog stanovnika. To, verovatno, može biti samo jedan povod zbog kojeg se potencijalni samoubica odlučuje na samoubilačku akciju. Obesmišljavanje njegovog života jeste individualno, ali ono nije izolovano već je povezano s posebnim i opštim obesmišljavanjem — poniženjem i dehumanizacijom života njegove zajednice, „suštinu procesa dehumanizacije čoveka, ljudskih aktivnosti i ljudskih delatnosti čini upravo proces obesmišljenja ljudskog života”.²¹

Dijalog, u pronalaženju političkog rešenja, među sukobljenim stranama podrazumeva jezik kao sredstvo komunikacije kao i samu komunikaciju između ljudi. Uslov za to jeste i stanje *ataraksije* — stanje duševnog mira kao ideala mudrih ljudi. *Ataraksija* je kod stoička ideal mudraca koji to stanje ostvaruju kad se uzdignu iznad svih afekata. U razgovorima međutim dolazi do interakcije u kojoj se iskazuju različiti pojedinačni, grupni, grupni-politički, državni, kulturni i drugi interesi. Ranije se prednost davala procesima konsenzusnog sporazumevanja, a zapostavljali su se konfliktni procesi. Sada prema Francu Vregu (France Vreg), paradigma nove komunikacijske interakcije „(...) temelji se na pretpostavci da je komuniciranje oblik strateške interakcije koja sadrži dva protivrečna procesa: proces približavanja, konjunkciju dviju ličnosti, dvaju identiteta kao i proces udaljavanja, disjunkciju dviju ličnosti, odnosno čuvanje identiteta, vlastitog interesa i nadmoći”.²²

U interkulturalnoj komunikaciji reč je o „susretanju” kultura s različitom povijesnom i kulturnom tradicijom, s različitim oblicima civilizacija i stupnjevima socioekonomske i tehnološke razvijenosti”. Svakodnevna stvarnost pokazuje nam da, najčešće, nije reč o mirnom susretu kultura, nego o „suočavanju”, „udaljavanju” i „sudaru” dve ili više kultura, dve ili više ličnosti, dve ili više nacionalnih, verskih, ideoloških identiteta. „Interkulturalno komuniciranje je”, podseća Vreg, „sposobnost, kretanja kroz kulturne prepreke”. Čovek zapadne kulture često iskazuje svojevrni kulturalni narcizam i ne pokazuje dovoljan interes za upoznavanje sa vrednostima drugih kultura. Naprotiv, on često nekritički prihvata doktrinu o „sukobu civilizacija” podelu svetske populacije, recimo Samjuela Hantingtona (Samuel Huntington), na „zapadni”, „islamski”, „hinduistički”, „budistički” svet ili Hegelovu (Georg Wilhelm Friedrich Hegel) na „istorijske” i „neistorijske” narode. Pluralizam kultura, jezika i prava na dostojanstven život, nužne su pretpostavke pravde i istine. A borba za istinu i pravdu jeste i konkretno preuzimanje odgovornosti. Prema teoriji socijalne komunikacije Jirgena Habermasa (Jürgen Haber-

²¹ Šešić B. (1977), Čovek, smisao i besmisao: dijalektika smisla i besmisla, Beograd: Rad.

²² Vreg F. (1998), Humana komunikologija: etološki vidici komuniciranja, ponašanja, djelovanja i opstanka živih bića, Zagreb: Nonacom i Hrvatsko komunikološko društvo.

mas), „istina se oblikuje kao suglasje (konsenzus) u jednome univerzalnom razgovoru koji je, dakako, 'lišen moći'”.²³

Socijalni dodiri, u svakom pa i u interkulturalnoj komunikaciji, utiču na izgradnju poverenja, na prevladavanje predrasuda i suzbijaju agresivnost. Ignorisanje pravde, objektivne istine, tolerancije, dijaloga, pristanak je na isključivost i sukob, na stabilnu ravnotežu terorizama, radikalnom destrukcijom i osvetom jednakom ili većom smrti – pristanak na pročišćenje sveta terorom, na „pobede” koje nikome ne donose dobro. Takve pobede morale bi da posrame pobednike, posebno što konačna pobeda nije moguća ni za jednu stranu.²⁴

Pogrešno je i mišljenje da je svaki potencijalni samoubica samo „otpisani” član zajednice, te da su roditelji i svi ostali članovi porodice neizmerno srećni što ga šalju u sigurnu smrt. U ovo se uklapa i istraživanje Julije Juzik čiji rezultati pokazuju da su šehidkinje duboko nesretne žene, prisilno vrbovane, izmanipulisane, ponekad i drogirane. Njihova motivacija nije uvek čisto religijska, već podložnost pretnjama, ucenama, ljubav prema teroristi ili čak novac. One su uvek izolovane od porodice i podvrgnute psihološkoj obradi. Većina je ipak do kraja želela da živi i neretko, odustajala od akcije.

Ipak opasnost od ove pretnje je ogromna. *Široke* haljine i *čadori* vrlo su pogodna krinka za sakrivanje eksploziva svih vrsta. S velom preko lica, kod *žene* samoubojice nije moguće uočiti je li nervozna, da li se preznojava od straha, kakav joj je pogled, ima li flegmatično lice ili bolnu grimasu koja nešto nagoveštava. *Čak* se i Izraelci slažu da je borba protiv takvog oblika terorizma najteža, najsloženija i najosjetljivija. U islamskom svetu nemoguće je zaustavljati i pregledavati svaku *ženu*, masovne kontrole nema.

A ako se na vreme i na pravi način ne odupremo i ne počnemo rešavanje ovog problema sledeće što nas čeka su, gotovo sigurno, deca samoubice, što je sa svakog aspekta, neprihvatljivo.

LITERATURA:

- Britannia, Elizabeth I, <http://www.britannia.com/history/monarchs/mon45.html>
- Cifrić I.(2000), *Moderno društvo i svjetski etos: perspektive čovjekova nasljeđa*, Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo i Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu
- Concise Oxford Dictionary of current English, Eighth Edition* (1990), Oxford: Oxford University Press
- Cutter A. (1998), „Tamil Tigresses, Hindu Martyrs“, Columbia University, *Journal of International Affairs*
- Enciklopedija Britanika (sažeto izdanje), (2005), Knjiga 10, Beograd: Politika i Narodna knjiga
- Halder A. (2002), *Filozofijski rječnik*, Zagreb: Naklada Jurčić
- Kegli ml. Č. V., Vitkof J. R. (2004), *Svetska politika: trend i transformacija*, Beograd: Centar za studije Jugoistočne Evrope, Fakultet političkih nauka i Diplomatska akademija
- Klare M.T. (1972), *War without End*, New York: Alfred A. Knopf.
- Mladenović D. (1981) „Verski fanatizam i društvo”, doktorska disertacija, Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu

²³ Halder A. (2002) *Filozofijski rječnik*, Zagreb: Naklada Jurčić.

²⁴ Zirojević Fatić M., op.cit.

- O'Rourke Lindsey, „Behind the Women, behind the Bomb“, *The New York Times*, http://www.ny-times.com/2008/08/02/opinion/02orourke.html?pagewanted=all&_r=0
- Popović J.(1935), Dogmatika pravoslavne crkve, druga knjiga, Beograd: Narodna knjiga
- Rubenberg C. (2001), *Palestinian Women: Patriarchy and the Resistance in the West Bank*, Boulder and London, Lynne Rienner Publishers
- Simeunović D.(2009), *Terorizam*, Beograd: Pravni Fakultet u Beogradu, Edicija Crimen
- Staguhn G. (2007), *Knjiga o ratu: zašto ljudi ne mogu živjeti u miru?*, Zagreb: Mozaik knjiga
- Šešić B. (1977), Čovek, smisao i besmisao: dijalektika smisla i besmisla, Beograd: Rad
- Vreg F. (1998), *Humana komunikologija: etološki vidici komuniciranja, ponašanja, djelovanja i opstanka živih bića*, Zagreb: Nonacom i Hrvatsko komunikološko društvo
- Zirojević M.(2014), *Terorizam*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd
- Zirojević M.T., (2006). *NATO and OSCE in the EU Security system*, Beograd: Institute of International Politics and Economics
- Zirojević, M.T. (2006), „Specifičnosti ratnih sukoba na Kosmetu“, u Aleksandar Fatić (ur.) Pitanje Kosmeta, Beograd: IMPP.
- Žikić Aleksandra, *Sifrazetkinje*, <http://www.centarzadevojke.org/index.php/tekstovi/sifrazetkinje.html>

Mina T. Zirojević Ph.D

Research Fellow, Institute of Comparative Law, Belgrade; e-mail: mina.zirojevic@gmail.com

Participation of Women in Acts of Political Violence

Abstract: In this paper, the author examine the topic of suicide terrorists as the most radical form of terrorism. On the example of suicide bombers, the reasons for resorting to terrorism were explained, as well as the most optimal ways of eliminating or at least reducing this threat.

The analyses often state that the main motives of suicide bombers are rewards in heaven or economic benefit or family's persuasion, but we believe that this explanation is too simplistic. I will prove that the main motive is the lack of sense of purpose in life, dehumanization of man, human activities, and different cultures.

Keywords: terrorism, social and economic motives, "white widows".